

SUMARI

Tots els camins duen a Roma	11
On la ciutat canvia de nom	75
Grans esperances.....	127
Allò que el vent s'endugué	185
Les il·lusions perdudes.....	283
La llei del silenci.....	325
Epíleg.....	377

TOTS ELS CAMINS DUEN A ROMA

1

ELS MEUS RECORDS ARRENQUEN AL PIS del carrer de Còrsega, a Barcelona, a la dècada dels anys quaranta del segle passat. Era un pis molt gran, amb dos balcons que donaven al carrer i amb amples passadissos, que a la part de darrere tenia una galeria vidriada que mirava a la quadrícula de l'interior de l'illa i deixava passar el sol fins al fons del menjador. L'havia comprat el meu avi matern, Jordi Blanxart, abans de la guerra en una subhasta, però va ser confiscat per la CNT el 1936 i estava molt deteriorat quan, a finals del 1939, l'Estat el va retornar a la família. Havien desaparegut tots els mobles, el bany estava malmès, les parets, esquarterades i les pintures dels sostres, ennegrides. Tot i així, quan, en tornar de Roma, els meus pares, Oleguer Montsalvatge i Mercè Blanxart, van decidir que s'instal·larien a Barcelona, hi van fer unes reformes de gran envergadura, perquè la fàbrica del pis era esplèndida, i, un cop acabada la rehabilitació, aquest va quedar magníficament disposat amb alguns mobles nous i d'altres, força valuosos, que havien fet traslladar de la casa de Reus on havia nascut la mare. En algunes habitacions, totes de sostres molt alts, s'hi mostraven uns frescos amb escenes

bucòliques que la mare va fer restaurar amb la intenció que el pis esdevingués una llar bella i confortable, com ho havia estat per a ella la casa de Reus on havia passat els primers vint anys de la seva vida.

Tinc un record nítid de quan va néixer Pau, el fill que feia quatre de la família, un nen que Maria, la meva germana bessona, i jo, que teníem aleshores set anys, miràvem amb ulls encuriosits, conscients que, al costat d'aquell infantó, érem ja uns personatges. També Oriol, que en tenia dos menys que nosaltres, es veia molt gran al costat i el volia sostenir amb els seus braços, cosa que la mare no li deixava fer si no hi era present, perquè, de tots els germans, ell era el més entremaliat.

A la casa hi havia una cuinera i dues minyones. Aquella, que havia estat al servei de la família Blanxart a Reus, va acceptar de seguida la feina quan la mare li proposà que es traslladés a Barcelona per treballar al pis que acabaven d'estrenar. Les minyones, que eren germanes, havien nascut en un poble de Múrcia i havien perdut els seus pares en un bombardeig. Un llarg pelegrinatge les havia dut fins a la casa de Misericòrdia, a Barcelona, i la mare les en va treure per donar-los un treball i un lloc per viure-hi dignament. Elles planxaven, rentaven la roba, endreçaven diàriament les habitacions i servien la taula, sempre tractades amb respecte i gentilesa. Nosaltres les estimàvem molt i elles també ens estimaven. De fet, sortien de passeig amb nosaltres, sobretot els capvespres d'hivern quan encara no anàvem a escola i, ja de més grans, solien acompanyar-nos cada matí en el tramvia que circulava pel passeig de Gràcia fins als col·legis on ens havien matriculat. Una d'elles baixava amb Maria a la cruïlla del carrer d'Aragó, per caminar després fins al col·legi de les monges de Lestonnac, i l'altra seguia amb Oriol i jo fins al carrer de Casp, per deixar-nos als jesuïtes.

La mare no va ser mai de les que, com succeïa en moltes famílies de l'alta burgesia catalana, abandonaven les tasques més pròpies de la casa i deixaven l'educació dels fills a les institutries. No, ella sempre va estar molt pendent de nosaltres. En tenia cura, ens educava, es preocupava pels nostres àpats, per la nostra salut i perquè tinguéssim una bona formació religiosa. Amb tots era exigent, però alhora molt tendra, i sempre maldà per comprendre'ns, per escoltar-nos i per despertar en nosaltres inquietuds socials i espirituals. També per confortar-nos quan algun petit problema ens destorbava.

El pare, notari de professió, sempre li respectà aquest paper educatiu mentre ell passava els matins i les tardes al despatx atenent els clients o bé treballant amb un grup de juristes notables que, a Catalunya, volien elaborar un apèndix al Codi Civil que recollís les institucions catalanes que no havien abolit els decrets de Nova Planta.

La vida era, doncs, ordenada i metòdica en aquell indret de la ciutat que, a Barcelona, aixoplugava gran part de la burgesia benestant i culta en pisos amplis i confortables, amb llibres ben endreçats en sumptuoses biblioteques, amb els rebosts de la cuina plens de queviures, amb una taula al menjador que sempre es parava amb estovalles blanques de lli, amb vaixelles de porcellana de Sèvres i coberteries de plata els dies de festa i d'alpaca els feiners. Pisos, tots, situats en aquella quadrícula de la ciutat on mai no hi flairava la misèria, ni tan sols hi guaitava cap immigrant d'aquell flux inacabable de gent que fugia de la fam que, després de la guerra, s'havia escampat com una pesta maligna per molts indrets del país, on el menjar escassejava, la feina havia desaparegut del mercat de l'oferta i la demanda, i els més desvalguts es veien obligats a emigrar a la gran ciutat amb l'esperança de trobar-hi un treball per subsistir.

Mentre els nens anàvem creixent, mai no palpàrem, doncs, l'aspra textura d'aquella Barcelona pobra i miserable, de carrers bruts i mal il·luminats, on el pa i els aliments s'adquirien amb cartilles de racionament que controlaven els sindicats de la Falange; ni tampoc assaborírem la Barcelona disbauxada dels saraus, dels grans balls a les cases privades o de les festes a La Parrilla, el centre d'esbarjo natural de la gent benestant, al soterrani del Ritz. Menys encara intuïrem aquell món tan pervers dels qui feien estraperlo, traficaven als baixos fons o s'estaven fent rics amb negocis tan opacs com sovint fulgurants i rendibles. Els Montsalvatge vivíem a la quadrícula d'or, és cert, però no teníem res a veure amb la burgesia obstinada pel luxe i els diners que formaven els nous rics, amb tota aquella gent altiva i poderosa que, a la dècada fosca i desigual dels anys quaranta, es llançà cap dret a l'especulació i, aprofitant la consòrcia amb el poder, es dedicà a fer negocis sense risc i amb altíssims beneficis.

Nosaltres érem —no ho podem negar— membres destacats del fruitós món de regalies que l'Estat oferí als guanyadors de la guerra, però no ens comportàvem com si en fóssim els amos, a diferència dels que trepitjaven la ciutat com si tot els pertanyés per dret de conquesta, cosa que fins a cert punt era comprensible si teníem en compte que l'enemic havia mort, era a la presó, havia desaparegut o ho havia perdut tot a la guerra.

La vida religiosa familiar girava entorn de l'església i el convent dels pares caputxins de Pompeia, a la Diagonal, on cada diumenge la missa de dotze aplegava el més granat d'aquella burgesia empolainada i selecta: els nens, amb pantalons curts, sabates de xarol i els cabells ben clenxinats; les nenes, amb trenes o tirabuixons als cabells, un vestidet rosa de Viyella i guants blancs de cotó que protegien les seves manetes; els pares, amb el barret de feltre al cap i un

vestit fet a mida pel sastre de Santa Eulàlia, i les mares, amb conjunts d'alta costura adquirits a El Dique Flotante.

I tot aquest grau d'elegància creixia en festes solemnes, com el Diumenge de Rams, quan accedíem a l'església amb aquelles bellíssimes palmes: blanques i llises, els homes i els nens; més curtes i ornades amb nusos i flocs, les dones i les nenes. I acabada la missa, el tomb inevitable i pausat pel gran mostrador que eren el passeig de Gràcia i la vorera assolellada de la Diagonal. Un volt obligat que s'agraïa els matins bons d'hivern mentre la gent s'anava saludant cortesament els uns als altres. I a la fi el dinar, que havia preparat curosament la cuinera de casa, amb la carn d'olla i els galets, o potser amb els canelons farcits de carn de pollastre i unes postres saboroses que havíem recollit al Mauri, la pastisseria que feia cantonada amb la Rambla, abans de pujar.

2

He començant evocant els meus primers records de casa, però potser no és aquest un bon inici del relat que vaig a fer, perquè res del que ens afectava a nosaltres i ens va forjar com a persones al si d'una família catalana i cristiana com la nostra es pot entendre bé sense explicar amb detall qui eren, d'on venien i què fou allò que marcà profundament la vida dels pares, tot confegint, doncs, una trajectòria que participava, com és normal, de la vida de l'època que els va tocar viure, però que presentava també uns trets molt peculiars —penso que de gran transcendència per a tots nosaltres— alguns dels quals jo vaig anar descobrint quan convivia amb ells o he conegut posteriorment, encara que el pare, penso que com molta gent de la seva generació, no era amant de parlar-ne gaire, ni d'evocar les seves experiències vitals, molt marcades per la guerra civil.

Oleguer Montsalvatge va néixer a Barcelona l'any 1905 al si d'una família de classe mitjana. El seu besavi, Andreu Montsalvatge, fill de Solsona, havia estat un carlí força bregós que morí en una escaramussa durant la segona guerra carlina; i el seu avi, Bernat Montsalvatge, que mai no tingué cap mena de vel·leïtat política, després de casar-se amb Teresa Vilanova, que era pubilla d'una família de pagesos benestants, optà per viure de rendes a la finca Galtanegra, situada a l'Alt Urgell, vora la frontera amb Andorra, per bé que, discretament i a les sotges, es dedicava al contraban de tabac fins que, l'hivern de 1880, en una batuda inesperada de la Guàrdia Civil, una bala perduda li segà la vida. Aquell fet luctuós es va disfressar davant de l'opinió pública, però va ser inevitable que, a les tertúlies que abundaven pels pobles veïns, en circulessin les més diverses versions, no sempre favorables. Potser per això, la seva vídua abandonà poc després aquella contrada, posà en lloguer la masia i s'instal·là a Barcelona, en un pis de l'Eixample, convençuda que el millor que podia fer aleshores era tancar el passat i donar al seu fill, Josep, nascut el 1875, una bona formació universitària, allunyada de la negra llegenda que sempre voltaria entorn del seu marit. L'Alt Urgell quedarà, doncs, bandejat a l'horitzó vital de Teresa Vilanova, que, fidel al seu propòsit, aconseguirà que Josep acabi el batxillerat i es llicenciï en dret a la Universitat de Barcelona l'any 1897.

Amb el títol d'advocat a la mà, Josep Montsalvatge obrí un despatx a la Ronda de Sant Pere i, uns anys més tard, en veure que la vida professional s'havia consolidat i tenia el futur garantit, es casà amb Mireia Segarra, una noia de Vic que havia cursat els estudis de magisteri a l'Escola Normal i ensenyava en una escola pública de Barcelona.

Potser si de jove n'hagués tingut l'oportunitat i no s'hagués sentit constret a treballar de seguida que va acabar la carrera per mantenir la família i tenir cura d'una mare que

gaudia de poca salut, hauria intentat fer-se notari, professió que l'atreia poderosament, però aviat va saber que no podia tancar-se uns anys a preparar una oposició que no sols demanava un gran esforç, sinó també molt de temps per preparar-la, i que ningú no podia afrontar si abans no disposava d'un adequat mitjà de vida. Aquell desig insatisfet, aquella inquietud no abastada, sempre li dolrà, però acabarà sublimant-la pensant que potser el seu fill Oleguer, que ja de petit va destacar en els estudis, la podrà dur a terme.

Oleguer, el meu pare, neix a Barcelona i cursa el batxillerat als jesuïtes de manera brillant. Ben aviat demostrarà que és un noi estudiós, educat, serè i responsable. Un noi al qual la seva mare li ha imbuït un compromís religiós, tan decidit com mesurat, que l'obre a la reflexió i l'empeny a actuar en conseqüència. Li toca viure al si d'una Barcelona sorollosa i molt conflictiva, socialment i políticament, on els sindicats i la patronal practiquen sistemàticament una dura i sovint perillosa confrontació, i els partits catalanistes han decidit trencar amb el sistema de torns de l'Espanya borbònica que emparava la Constitució de 1876. Però ell, influït segurament pel seu pare, no se sent atret per la política, que més aviat observa amb desgrat. Tot i així valora l'esforç de la Lliga Regionalista en defensa dels interessos del seu país. Però aquest sentiment, que podia representar una espurna de fe en les institucions, s'apaga definitivament quan, el 1923, a l'inici del que és el seu darrer curs de carrera a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, Primo de Rivera assoleix el poder per instaurar una dictadura.

Però si la vida política no diu res a Oleguer, aquest sent, en canvi, de molt jove, una profunda atracció per l'estudi del dret, que creix en assistir al curs que, a la càtedra de dret civil, imparteix Manuel Duran i Ventosa sobre les institucions de dret civil de Catalunya. Duran era membre de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació i fill del mític

catedràtic i gran juriconsult del segle XIX Manuel Duran i Bas, un home al qual Sagasta encarregà la cartera de Justícia després del fallit pronunciament del general Polavieja, però que ben aviat va dimitir en comprovar la incapacitat manifesta del president del Govern per entendre les inquietuds polítiques que expressava Catalunya.

Duran i Bas, que havia introduït en el pensament jurídic espanyol les idees de Savigny, havia estat degà del Col·legi d'Advocats i, com a ponent del Congrés de Juristes Espanyols del 1885, havia defensat amb èxit la continuïtat dels règims jurídics forals dels territoris on aquests encara es mantien vigents, règims que perillaven amb l'elaboració per part del Govern d'un Codi Civil únic per a tota la monarquia. Són, doncs, aquelles classes de Duran i Ventosa que desperten en Oleguer Montsalvatge la il·lusió de treballar pel dret civil i, més especialment, pel dret civil de Catalunya. Però qui realment l'incita a aprofundir en aquesta matèria i, més tard, a preparar les oposicions a notaries, és Ramon-Maria Roca Sastre, un jurista que s'havia llicenciat en dret el 1921, que dos anys més tard havia ingressat al cos de registradors de la propietat i era també un fervent partidari de mantenir vigents les institucions catalanes de dret civil.

Oleguer Montsalvatge coneix Roca Sastre al seu darrer any de carrera quan Duran i Ventosa el convida per fer unes classes a la facultat. I és tan gran l'atractiu que li desperta la matèria, que decideix fer-se registrador o notari, una decisió que estimularà en el seu pare aquell goig tan profund que senten els progenitors quan veuen que un fill potser farà realitat el somni que ells van experimentar i no van poder dur a terme.

Però Oleguer no prepara les oposicions de seguida que ha obtingut la llicenciatura en dret, perquè el fet d'aconseguir el premi extraordinari de final de carrera i la brillantor amb què ha clos els estudis l'empenyen a cursar el doctorat en

una posició de privilegi. Animat, doncs, pels seus professors, es trasllada a Madrid, on simultanieja les classes pertinents amb l'elaboració d'una tesi doctoral sobre la substitució fideïcomissària a Catalunya, treball que fa sota la direcció de Jerónimo González, un hipotecarista excepcional que havia creat el 1925 la prestigiosa *Revista Crítica de Derecho Inmobiliario*, i era aleshores membre de la Comissió Codificadora del Dret Civil.

Un cop ha obtingut el grau de doctor, Oleguer torna a Catalunya per preparar les oposicions a notaries sota la direcció de Roca Sastre. Són uns anys més aviat obscurs i d'una encalmada monotonia, perquè les oposicions a Espanya no es convocaven regularment. Però Oleguer no es destorba del camí que ha emprès, dedicat només a l'estudi de les matèries que inclou el temari de l'oposició. Res, doncs, no compta per a ell tret dels temes, sovint enrevessats, dedicats al dret civil, al mercantil o l'hipotecari, que li omplen totes les hores del dia. Ni la vida social, ni la política, ni l'afany de fer diners l'acuiten ni el desvien del seu objectiu. Viu a la casa dels pares, on estudia en una habitació silent que dona al gran espai interior que s'obre a una quadrícula de l'Eixample i aquest esforç obté el premi esperat quan, el 1934, en unes oposicions convocades pel Col·legi Notarial de Barcelona, Oleguer ingressa al cos de notaris amb el número u de la seva promoció. Uns mesos més tard, pren possessió de la seva primera notaria, situada al passeig que la ciutat de Reus havia dedicat al general Prim. Era el 15 d'octubre de 1934, pocs dies després que Catalunya hagués sofert una severa derrota i, dissolt el Govern de la Generalitat, el president Lluís Companys i els seus consellers haguessin ingressat a la presó després de rendir-se al general Batet, que havia actuat militarment per restablir l'ordre constitucional en nom del Govern de la República.

© del text: Josep Maria Quintana Petrus, 2019

Autor representat per Asterisc Agents

© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2020

Sant Salvador, 8 — 25005 Lleida

www.pageseditors.cat

editorial@pageseditors.cat

Primera edició: gener de 2020

ISBN: 978-84-1303-153-8

DL: L 1297-2020

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L

www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.